

חרם בסייבר

אלימות ברשתות החברתיות בקרב ילדים ובני נוער

סמי ארגון

המאמר נוגע בתופעת החרם הקיברנטי המכאיב, הפושט בקרבנו ופוגע בעיקר בילדים ובני נוער. ואולם, בידיעה והבנת אופיו ומאפייניו, יש כדי למנוע החמרת עוקצו של פגע זה, של חרם הווטסאפ ושאר הרשתות החברתיות.

מבוא

בפרק הפתיחה לרומן **צקורו טזאקי חסר הצבע** מציין המספר כי המניע המרכזי להתנהגותו של הגיבור, ואף להשתלשלות חייו הבוגרים, היה חרם שהטילו עליו חבריו בתיכון. וכך הוא מספר: "יום אחד נאמר לו פה אחד על ידי ארבעת חבריו, שאתם היה בקשר חברות קרוב במשך זמן רב, שהם אינם רוצים לראות אותו עוד, ואינם רוצים עוד לשמוע ממנו. באופן מוחלט, פתאומי, ובלי שום מקום לפשרה. יתרה מזו, הוא לא הצליח להעלות בדעתו אפילו סיבה אחת מדוע היה עליו לקבל הודעה צורבת שכזאת, והוא גם לא העז לשאול" (שם, עמ' 7). בשלושה משפטים נוקבים אלה, מגולל המחבר מורקמי את מהותו המטלטל של החרם וצביונו, כראייתו: ההודעה הפתאומית, הבלתי צפויה והחד משמעית, חוסר ההסבר, חוסר האונים והצריכה העמוקה והכואבת בנפשו של המוחרם. אך לא תמיד המצב הוא כזה בלתי צפוי, או פתאומי, הוא יכול להיות תהליך מתגלגל, אך ללא ספק תמיד מטלטל. על כל פנים זה בדרך כלל מצב נפשי עתיר לבטים, תהיות ושאלות מדוע ולמה, מלווה קרוב לוודאי בעיקר בתחושת בוש, שכיום קיבלה את תווייה השיימינג. אליה נלווים עוד רגשות שליליים וקשים, כמו אשם או האשמה, עלבון, כעס, דיכאון, קיפאון ושיכרון לב. "זאת הפעם הראשונה בחיי שמישהו נפנף אותי ככה, אומר הגיבור בשלב מסוים, ולא סתם מישהו, אלא ארבעה חברים קרובים שבטחתי בהם יותר מכל אדם אחר... הרגשתי שמשוהו נקרע בתוכי" (שם, עמ' 32).

חרם במובן חברתי אצל בני נוער הוא דחייה חברתית בעלת אופי אלים ובוטה לעתים. אך השימוש במילה זו להחרמה אינו תואם במדויק את פירושו הקדום, שהוא בעצם אמצעי ענישה המוטל על אדם על ידי סמכות כלשהי, בגין אי-התאמה או הסכמה חברתית או רעיונית. כך זה היה לפחות בעולם הנוצרי והיהודי, כדברי חז"ל: "גוזרני עליך נידוי" (ברכות יט). חרם אצל בני נוער אינו עונש במובן זה כי אין עוון ואין דין. אך אם נשתמש במושגי משפט, הוא מעין בית דין שדה מאולתר לנער או לנערה, המציג כתב אישום שלא בפניהם, על עוול שלא בכפם, על ידי דין או דיינים מטעם עצמם. זו התייחסות שיפוטית שלילית חמורה, כלפי נער או נערה שמישהו מחברת השווים מצא שאינם "שווים" ולא ראוי להימצא בחברתם, שעוברים נידוי, הדרה, החרמה. ביטויים ומאפיינים שונים ומגוונים בדרגות שונות של חומרה, אך לכולם מטרה אחת - לפגוע במי שאין חפצים ביקרו, להכפישו, לביישו. זו למעשה

התנהגות שיכולה להיחשב כהתנהגות פסיבית-אגרסיבית, הנעה מהתעלמות, הימנעות או ניכור מרושע, עד לאלימות נפשית, שגם אם אינה פיזית היא מופגנת בעל-פה או בכתב.

החרם דאז והחרם דהיום

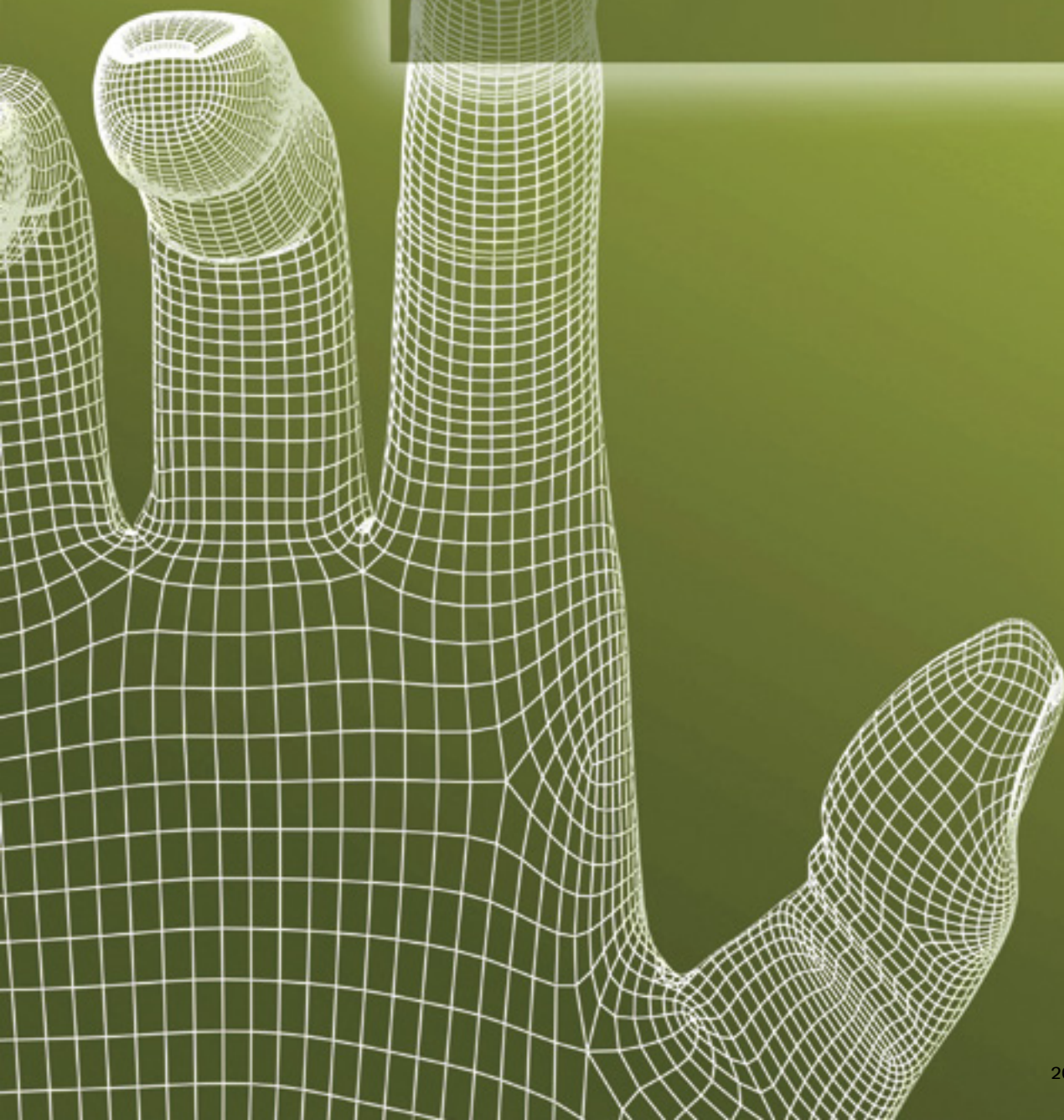
מיודענו צקורו עבר חרם פסיבי, סמוי בתקופה הטרום-וירטואלית. החרם כיום הוא שונה, מיוחד, מורחב ומוצהר במפגיע. אכן, בשנים האחרונות הלכו וגברו תופעות החרמות והאלימות ברשתות החברתיות בקרב בני נוער; בריונות מילולית (סייבר בולינג) שגולשת אל המרחב הציבורי בשל תוצאותיה החמורות ואף הקריטיות לעתים.

אמנם החרם תמיד פוגעני, מרושע ונפסד, אך בכל זאת יש הבדלים בין סוגים שונים של חרם, בין התקופות השונות ואולי גם במידת הפגיעה שנגרמת למוחרם. שהרי החרם שעבר גיבור זה, בתקופה שבה השתמשו בעיקר במגע אישי או טלפוני, ללא ספק שונה מחרם שמושת כיום ברשת: בין אם מדובר בתמונה פרובוקטיבית באינסטגרם, או במסרונים בטלפונים החכמים או בווטסאפ או בפוסט בוטה בפייסבוק, כזה שיכול להזכיר כרזת חרם, פשקוויל, מאחד הקירות של שכונה חרדית. אך בעוד שזה האחרון נושר, מוסר בשלב כלשהו, דף הסייבר מונצח ומופץ לכל עבר, ויכול להתפשט לאוכלוסיות שלא בהכרח קשורות; הוא כמו מודבק בדבק שעד שתצליח להסירו, אם בכלל - הוא כבר חולל את רעתו המרה.

לאחרונה התפרסמו שני ספרי נוער (אברם, 2015; וון-ווגן, 2015), שעוסקים במצבם של ילדים ובני נוער בעולם הווירטואלי המתעתע, והצורך שלהם להתמודד לעתים עם רשעות אינסטנט שמתרחשת באופן מידי וגורף, כאמור בכל מקום, מהפייסבוק ועד הסקיפ והסלפי, או גם בעבודת הוידאו-ארט הסמויה והמבלבלת של דמויות האווטארים. שני הספרים מציבים סולם-חברתי היררכי, מחנונים, מנודים ועד נסבלים ושווים, ופורשים רשת סבוכה ומטרידה; רשת שאם מישהו רוצה להיות בה רצוי ומקובל, עליו להשתייך לקבוצת הווטסאפ המובילה, הנכונה והשווה כביכול, זו שסוגדת בדרך כלל להלכי רוח ותרבות אופנתיים, ופוסלת, דוחה ועלולה להחרים את השונה.

NO Access

שהיו מושא ללעג ולשיימינג. לפי עדותו של חוקר העברות ופשעי המחשב, גלעד האן, המצב בארץ כיום, עגום ומדאיג בשכיחותו וזמינותו: בריונות ברשת מתחילה כבר בכיתה ב, וייתכן מספר לא מבוטל של אירועים בשבוע.

ואולם, בעוד שבכיתות הנמוכות של בית הספר היסודי עדיין ניכרים הפיקוח, המעורבות וההכוונה ההורית והחינוכית, במקרה הטוב כמובן, הרי שבתחילת גיל ההתבגרות - בכיתות ה-י תקופה שבה תכיפות האירועים היא הגבוהה ביותר, המצב שונה וקריטי יותר. שכן, מיומנותם ובקיאותם של מתבגרים ברזי הטכנולוגיה הווירטואלית הולכים ומשתכללים, ובמקביל הולך ונחלש פיקוח המבוגר האחראי, אם בכלל יש פיקוח כזה; וכשהמתבגר מוציא את המבוגר מחוץ לתמונה, הרי שבעת משבר כמו חרם חברים, אין לו כתובת לעזרה, ייעוץ ותמיכה, וכך יכול המתבגר למצוא את עצמו בודד במערכה, או מתבודד. הסתגרותו, מצבו הנפשי הרעוע, החלש לא מותירים בו אנרגיה, תעוזה ויכולת לכדוק, לברר בעצמו מה קרה ומדוע. זהו מצב מייאש והרה אסון, מתכון אפשרי, כאמור, לפגיעה עצמית. "הייתי בכזה הלם שבקושי התאוששתי, והדבר האחרון שחשבתי היה לחפש את הסיבה, או לנסות לתקן את האי הבנה" (שם, עמ' 32). כך מספר צקורו כעבור עשרים שנה לבת זוגו, שכשנה מיום החרם היה מדוכא, ועל סף התאבדות, בטרם חזר לתפקוד נורמלי, מבלי לברר מה קרה.

המחרים והמוחרם: הדחוי והמקובל

סביר להניח שיש מספר צרכים וסיבות או מניעים להטלת חרם מצד אחד, ולהיות מוחרם, מצד שני. אך האם ישנם נערים ונערות המועדים לפורענות זו, וכאלה שיש להם פוטנציאל להיות מטילי החרם?

ראשית, אפשר למנות מספר צרכי יסוד העומדים כנראה בבסיסה של ההחרמה: כמו צורך בשליטה וכוח, צורך להצליח, צורך בתחושת ביטחון, ומעל לכול אולי צורך בקבלה ושייכות. ואם נתרגם זאת לשפת היום-יום, הרי זה צורך בולט להיות פופולרי או להשתייך למקובלים או לחזקים, ולהימנע מלהיחשב בין הדחויים או החלשים. מהו חוזק ומהי חולשה, זה עניין של גיל, מקום, תרבות ואופנה. אפשר כי שחקני הספורט המובילים בקולג' האמריקאי יהיו במעמד החברתי הגבוה, ואילו הלמדן, החנון - היפוכו, בעוד שהאינטלקטואל באוניברסיטה יוקרתית יהיה המקובל והחזק והיפוכו - הספורטאי. על כל פנים, ישנה ודאי נטייה אבולוציונית להיספח ולהתחבר לחזק, למצליחן כדי להבטיח הישרדות ולקבל תחושת ביטחון, כפי שניתן למצוא בחיות חברתיות בטבע. אך מיהם המקובלים ומי הדחויים בכוח ובפועל?

אצל ילדי גן ישנה חלוקה טבעית לקבוצות, שבקר (2009) מציבה למענם את "סולם המעמד החברתי" המקובל בספרות. לענייננו, אפשר לחלקם לשלוש קבוצות עיקריות הילדים הפופולריים-מקובלים, הילדים הממוצעים-ידידותיים, והילדים הבלתי-פופולריים-הדחויים. סולם חברתי זה עומד גם בכיתות הבאות, מבית הספר היסודי ועד התיכון, ונשמר באופן כללי גם ברשת, אם כי לא תמיד ולא בהכרח, כפי שנראה בהמשך.

מחציתם של הילדים הדחויים הם תוקפנים, מפריעים לפעילות עמיתיהם, ומעורבים יותר במריבות, בוויכוחים ובאיומי פגיעה פיזית. אך טבעי שלא ירצו להתחבר עמם או לשחק אתם, ואם ילד יבסס לעצמו מוניטין של תוקפן, אפשר שדימוי זה ילווה אותו, בעיקר בחברה המכירה אותו, אך אפשר שישתנה בחברה שונה. מצב זה עלול להחלט להזמין חרמה כלשהי. שאר הילדים הדחויים שאינם תוקפניים, יכולים להיות מאופיינים בחולשות

אכן, החרם שהטילו ארבעת חבריו של גיבור הסיפור שבו פתחנו שונה בהיקפו, כאמור, אך גם באופיו ולפעמים גם בתוצאותיו, שלא אחת כבר היו אובדניות אצל בני נוער. כמו הנער בן השש עשרה שהתאבד במה שניתן לכנות כ"התאבדות השיימינג", כשעמוד פייסבוק פתוח במחשב שבחדרו, משום שחבריו השפילוהו שם. תוצאה טרגית כזו אפשר לראות גם בקרב מבוגרים, כאותו מנהל בלשכת האוכלוסין שהתאבד בשל פוסט שפרסמה אישה שהאשימה אותו בגזענות - האשמה חסרת כל שחר, שכן פקיד בכיר זה היה ידוע דווקא כהומניסט ושומר אדם. מתברר כי חרב השיימינג הפומבי היא כלי הרג רב פנים ופעמים, ואכן, כבר נאמר: "רוצח אדם הורגו פעם; מי שמלבין פניו - הורגו פעמיים" (ר' אליהו האתמר). ואולי אפשר להוסיף - מספר פעמים.

למרבה הצער תופעת החרם בקרב בני נוער אינה נדירה. הדחייה החברתית ימיה כנראה כימות ההתארגנות במסגרת קבוצתית; יסודותיה אינה תמונת חיקוי להחרמה מיני קדם בעולמם של מבוגרים שכן, אין סיכוי שילדים ידעו דבר על "חרם דרבנו...". חרם וחומרתו חרם ורשעותו, אך זה הנערי ללא ספק קשה יותר, שכן מדובר בנפשות צעירות, פגיעות בדרך כלל בתקופת המועדות לפורענות גם בלא סרח עודף זה. כי בימינו, צריכים מתבגרים להתמודד בספרה דיגיטלית, בנוסף לדחייה חברתית "רגילה", שעברו פה או שם. אך האם דחייה קשה, או החרמה ייחודית לתקופה זו? היכן טמונים זרעיה בהתפתחות הילדותית?

החרם בגילים שונים

היה מקובל להניח בקרב הורים ומחנכים כי חרמות אינם מתרחשים בגן הילדים, אף שהילדים שם יעדיפו באופן טבעי ילדים מסוימים למשחק ולחברות, ויהיו גם מאבקים וחיכוכים. ילדי פעוטון מתחילים במשחק יחידאי, עם הגיל עוברים למשחק בזוגות עם העדפה כלשהי שנוטה להתחלף, ואחר לקבוצות קטנות, שכוללות תחרות, מריבות וקונפליקטים. לעתים העדפות ומריבות יכולות להידרדר להחרמות אצל ילדי גן בוגרים. ואכן, בספרן **ילדות קטנות יכולות להיות מרושעות** מצאו המחברות מישל אנתוני ועמיתתה, כי ילדות בנות 5-6 כבר יכולות להטיל חרם על ילדה אחרת, או להיות בעצמן מוחרמות. הן מביאות עדויות מהשטח, לדוגמה, ילדה מכוישת וחסרת ביטחון, בלבוש לא מקובל, הפכה למטרה נלעגת, מוחרמת ואף מאוימת פיזית. ילדים חריגים ויוצאי דופן מכל בחינה שהיא הם ילדים בסיכון כזה, אם כי לא בהכרח. אמנם, הן לא מצאו הוכחות שתופעה זו נפוצה וגואה, ואולי זו רק פונקציה של מודעות הורית גבוהה והתערבותם היתרה לפרקים. עם זאת, אין להקל ראש. התנהגות ילדים מושפעת ומשקפת במידה מסוימת הלכי רוח תרבותיים, ואם אלה בעלי אופי חומרי, מנכר ואגואיסטי, הדבר בהחלט יכול לבוא לידי ביטוי בעולמם. כן הולכת וגוברת נטייתם של ילדים וילדות להיות מבוגרים בטרם עת, (GOY - Grow Older Younger) ולהתנהג כמתבגרים קטנים. מה גם שהתערבות הורית, כאמור, עלולה להחמיר את המצב. שכן, אין ערובה שהתערבותם תהיה אובייקטיבית ולא נוטה להצדיק ואף לחזק את יוצאי חלציהם הסוררים. כמו כן, נטייתם לזווג זיווגים מחוץ לגן על פי ראייתם וטעמם יש בה מן הברכה, אך לא אחת היא עלולה להיות מכשלה ופתח לחיכוכים מיותרים.

מכל מקום, ניכר כי המצב החברתי בגנים נתון דווקא לפיקוח ולוויסות, ואולם בהמשך, בכיתות הנמוכות נחלש הפיקוח, וגם שליטתם המתגברת של ילדים ברזי הרשת, התנהגות מסוכנת מחלחלת לשם. מסקר שנעשה ב-2010 במסצ'וסטס על 273 בני כיתה ג עולה שכמחציתם היו נתונים להתנהגות מרושעת, נודו או

השנונה, ההומוריסטית לעתים - שזוכה לתמיכת אחרים או להערצתם. יש להניח כי עקרונית סגולות קוגניטיביות-חברתיות יפות גם אצל ילדים ובני נוער.

כישורים מולדים אלה ותכונות אחרות מעניקים את היכולת להיות דומיננטי. ישנם ילדים ובני נוער שהדומיננטיות שלהם מתבססת על אישיותם הכובשת, הנעימה ועל יחסיהם הבין-אישיים השקולים, הנבונים והחיוביים. הם אלה שיכולים להשיג הישגים אישיים תוך שמירה על יחסים חברתיים טובים, להשיג לחברי הקבוצה משאבים חשובים, ובעיקר להקטין קונפליקטים ולפתור בעיות באסטרטגיות יעילות כמו שכנוע הגיוני, התמקחות ופשרה ועוד. בניגוד להם ישנם כאלה שהדומיננטיות שלהם מבוססת יותר על תוקפנות, אך היא תלויה גיל: אצל ילדים קטנים תוקפנות שמלווה לעתים ברמת פעילות גבוהה, יוזמה ויצירתיות במשחק - תורמת למעמד גבוה והובלה. אך רמת התוקפנות פוחתת עם הגיל, וילדים שנשארים תוקפניים מפריעים לקבוצה והופכים לא מקובלים. בגיל ההתבגרות כאשר היצרים סוערים, ניכר כי האלימות ברשת שהיא כאמור במהותה פסיבית-אגרסיבית, יכולה לשרת בצורה מושלמת את הדומיננטי השלילי, שלא חייב להיות אלים פיזית, ולהישאר מוביל בסדר היום החברתי של הקבוצה. ניכר, כי מתבגרים פופולריים אלה, מלכי הכיתה ודומיהם, הם שיהיו בכוח או בפועל, מיוזמי החרם וממוביליו. מבחינה מגדרית יש עדות כי בנות קשורות להחרמה יותר מבנים, בעיקר בתקופה הקריטית של כיתות ה-7, אך גם לפני ואחריה; אלה בנות מקובלות בכיתה או בשכבה, לרוב עם הופעה חיצונית מרשימה ומעמד סוציו-אקונומי בינוני-גבוה. הסברים אפשריים להבדל זה הוא שבנים בגיל זה נוטים יותר להיות אינדיבידואליים, ואילו בנות - מקובצות יותר, ייתכן גם שרמת התוקפנות שונה בין המינים. על כל פנים מתברר, כי האלימות ברשת יכולה לפגוע גם בהם, בחזקים, כמו בחלשים ונראה כי לא לעולם חוסן, ואין ערובה שמלכי הכיתה יישארו "מלכים" גם בבגרותם.

מחקר מעניין ומאיר עיניים של אלן (2014), מרצה לפסיכולוגיה מאוניברסיטת וירג'יניה, על כמה עשרות עד מאות ילדים-מתבגרים מגיל 13 עד 23, מצא שדווקא מלכי הכיתה בחטיבת הביניים, הנועזים, המקובלים והדומיננטיים, התקשו בבגרותם (תיכון והלאה) להתנהג בצורה נכונה ולפתח מערכות יחסים בוגרות: הם הסתכסכו ב-20%-40% יותר בשתייה, סמים, ופשעים קלים (כמו היעדרויות מבית הספר, התגנבות לסרטים, וונדליזם). נראה, שהתנהגות פסיאודו בוגרת זו, שניסו להפגין בגיל 13-15 וההתמקדות בצורך להיות מקובלים - הפריעו להתפתחותם התקינה והם החמיצו תהליכי בגרות אטיים ובריאים יותר, כפי שעברו הלא-מקובלים.

ואולם, בינתיים ממחקרים עולה כי דחייה חברתית שבאה כאמור לידי ביטוי בשלל דרכים, יכולה לפקוד לפחות כל שלושה ילדים מתוך עשרה. חלק גדול מהילדים הלא מקובלים, עלולים להמשיך להיות כאלה גם בספרה המקוונת, אך גם ילדים מקובלים עלולים להפוך לבלתי מקובלים. אם כי ייתכן מאוד כי הרשתות החברתיות יכולות ליצור עילוי-סייבר, כפצחנים (האקרים) למיניהם, או כותבי מסרונים זריזים, שיהיו במרכז החברתי הווירטואלי, או שישבו מלחמה שערה ברשת, ויפגעו גם בחזקים. חשוב לדעת כי מכיוון שהפעילות המגוונת ברשת נעשית במחשכים, בסודי-סודות לעתים מתחת לאפם של המבוגרים, דווקא עתה חשוב שמחנכים והורים יהיו אף יותר בסוד העניינים, יפקחו ויפקחו עין. בדיוק כמו בנושאי סמים ושתייה ושאר חריגות, על ההורים להתעניין בנושאים אלה ככל כפליים. יותר מתמיד חשוב שלא לאפשר יד חופשית על המקלדת, הלחצן והעכבר, שאם לא כן חברת בני הנוער יכולה להתנהל כפי שהתנהלה חברת הנערים בספר המשל

כמו דימוי עצמי נמוך, חוסר ביטחון, רגישות ופגיעות, כמו גם בביישנות, הימנעות, קושי לעבד מידע חברתי ובעיקר - בחוסר מיומנות חברתית. הילד הדחוי אינו בהכרח הילד החריג מבחינה פיזית, או זה שנושא חריגות מולדת אחרת, ומעמדו החברתי אינו פונקציה של התנהגותו בלבד, כפי שהניחו לפניו, אלא היא מורכבת יותר, ובעיקר תלויה בחוסר כשירותו ומיומנותיו החברתיות (בקר, 2009). אפשר לרכוש כשירות למרות כל חריגות, אך לעתים המקור לדחייה הפוטנציאלית הוא ביחסים עם ההורים, מבית.

אצל הילד הדחוי עם רקע הורי, מתחולל בידוד (הבדלה) של טוב-רע, בשני תהליכים אפשריים:

1. השלכת גרעיני הרע על עצמו והטוב על ההורים. או אז יכול הבידוד להוביל למערכת פסיכופתית;
2. "אני טוב, ההורים רעים", ואז ייתכן איבוד אובייקט האהבה, עם תחושת בדידות בעולם, שיכול להוביל למערכת פרנואידית וקושי להשתתף. חוסר שילוב זה של טוב-רע, על שתי אפשרויותיו עשוי בהחלט להוליד את הילד הדחוי גם בחברת השווים שלו. לפעמים הילד הדחוי מקדים את דחייתו בהתנהגות דוחה. אחד המחקרים החשובים בנושא הילד הדחוי הוא של החוקרים פריסמן וטאו, משבדיה משנות השמונים של המאה שעברה, שבדק מה עלה בגורלם של ילדים שאמותיהם לא רצו בהולדתם, ובקשתן להפלה נדחתה. מחקר אורך זה שהשווה 120 ילדים דחויים לקבוצת ביקורת של ילדים רצויים בני אותו מין, שנולדו באותו יום ובאותו בית יולדות, מצא כי 60% מהדחויים עברו ילדות בלתי בטוחה: הם הופנו לטיפול נפשי, רמת השכלתם הייתה נמוכה ורובם שוחררו משירות צבאי. רק 28% מהרצויים עברו תהליך דומה. לענייננו אפשר לציין, כי ילד שנדחה לפניו, בילדותו, יש סבירות כלשהי שיידחה גם ברשת, אם כי לא בהכרח.

הפופולריים-המקובלים, הן מחוץ לרשת והן בתוכה, מייצגים את הממוצע פלוס: הם מצליחים קטנים, מובילי אופנה, לרוב הפרוטה מצויה בכיסם, לובשי מותגים, אך בעיקר מגלים אסרטיביות, מקרינים ביטחון עצמי ויכולת פוליטית, שיוזעים להקשיב וגם להצחיק. עם זאת, הם גם פגיעים ופחדים לאבד את מעמדם הרם, אך יודעים לקרוא את המפה החברתית. "הם לא אוהבים שעומדים לידם הרבה זמן", מציינת תלמידת כיתה ו ומסבירה, "זה נקרא שמתעלקים עליהם. צריך לדעת איך לדבר אתם ומה להגיד להם כדי שישומו לב אליך... הכול הולך להם בחיים". היינו, הם כליל השלמות בעיניה. (כצנלסון, 2005). באשר לסוד קסמם, לכריזמה העלומה שלהם, מצא מחקר חדיש של פרופ' היפל (2015) מאוניברסיטת קווינסלנד, אוסטרליה, כי מהירות חשיבה, עם תפיסה נכונה ותגובה הולמת, היא הערובה הבדוקה לכריזמה

"קבוצת ילדים ונערים שעברה תהליכי חברות באי בודד, שהידרדרה למערכת יחסים כאוטית, מלאה בחיכוכים, חרמות ואף אסונות קשים, עם מנהיג דומיננטי שלילי. קבוצות של ילדים ובני נוער, הן במציאות הריאלית והן במציאות הווירטואלית, שאינם מצויים תחת פיקוח של מבוגר אחראי, עלולים להגיע למצב מפורז".

מנהיגותית. במחקרו על 417 נחקרים, נמצא כי אדם עם קצב חשיבה מהיר, נתפש אצל אחרים ככריזמטי, שנון ומצחיק, יותר מאשר אם הוא בעל רמה שכלית גבוהה. אך אינטליגנציה רגשית-חברתית קשורה לכישורים אלה. נראה שמהירי חשיבה מסוגלים להבין סיטואציות ודקויות חברתיות, ולפענח את התגובה הנכונה,

בשעות הפרטיות של מורה-תלמיד. כמו כן עליהם להשתדל וליצור אווירה שתאפשר שקיפות ושיתוף המבוגר. כי אילו היה צקורו, גיבורו של מורקמי, לדוגמה, משתף מבוגר כלשהו בסוד החרם שהטילו עליו, ולא היה מסתגר בכאבו, אפשר שלא היה צריך לסבול כשנת סבל אחת, ואחר עוד - תשע עשרה שנים של פוסט-טראומה, בטרם שיתף את חברתו שעודדה אותו לברר את הסיבה ולהירפא.

כיום אולי התמזל המזל ואפשר לפנות למבוגר אובייקטיבי, מומחה מוסמך בנושא - לאחד מחוקרי עבירות ופשעי מחשב היושבים בתחנות המשטרה או עובדים באופן פרטי. ואכן אפשרות זו מיושמת ומנוצלת על ידי יועצות, הורים ובעיקר - תלמידים ותלמידות. אלה פונים מיוזמתם הברוכה, במרבית המקרים אף בלא שיתוף ההורים, מחשש שיבולע להם על ידי החרמת הניידים או החרפת המצב.

והיה וכלו כל הקיצין חלילה, תמיד אפשר לפנות לבני משפחה רחוקים-קרובים שלנו, השימפנזים, וללמוד מהם לקח חשוב. בספרה הקלסי **אני והשימפנזים** מקדישה גודול פרק לסולם החברתי בלהקתם. היא מסכמת את היחסים ביניהם בכותבה: "אחת התופעות המפליאות בחברת השימפנזים היא שיצורים אשר כה ננקל משתלהבים לכדי בולמוס של התרגשות ותוקפנות, מסוגלים לקיים יחסי שלום ושלווה, כאילו מעולם לא נאבקו מרה" (עמ' 100). בהמשך היא מביאה דוגמאות מאלפות לפתרון חיכוכים ויריבויות במחווה של פיוס כמו מושבי-סירוק הדדי, ליטוף ומגע, במיוחד מצדם של השולטים, החזקים והמנצחים. אמנם הם מנועים מלהתמודד עם פגעי הרשת, אך אנו לא מנועים ללמוד אולי מהם דבר אחד או שניים.

מקורות

אבירם, ד. (2015). **סלפי אחד יותר מדי, תל אביב**. הוצאת רימונים ידיעות ספרים.

בקר, ע. (2009). **עם מי שיחקת בגן היום? עולמם החברתי של ילדים בגיל הרך**. תל אביב: מכון תמ"ה.

גודול, ל. ג. (1973). **אני והשימפנזים**. תל אביב: הוצאת עם עובד.

גולדינג, ג. (1965). **בעל זנב**. תל אביב: הוצאת עם עובד.

וון-ווגן, מ. (2015). **פופולרית**. תל אביב: הוצאת ידיעות ספרים.

כצנלסון, ע. (2005). **דיאלוג עם ילדים**. תל אביב: הוצאת דביר.

מורקמי, ה. (2015). **צקורו טזאקי חסר הצבע ושנות העלייה לרגל שלו**. תל אביב: הוצאת כתר-זמורה-ביתן-כנרת.

Anthony, M. & Lindert, R. (2010). *Little Girls Can Be Mean: Four Steps to Bully-proof Girls in the Early Grades*. Published by St. Martin's Griffin.

Allen, J.P. et al. (2014). "What Ever Happened to the "Cool" Kids? Long-Term Sequelae of Early Adolescent Pseudomature Behavior". *Child Development*. Vol 85. Issue 5, pp 1866-1880.

Hippel von, W. et al. (2015). "Quick Thinkers Are Smooth Talkers: Mental Speed Facilitates Charisma". *Psychological Science*. Vol 27 (1) November.

המאמר מוקדש לגנת-המורה האולטימטיבית באשר היא והיכן שהיא, ובמיוחד למורות ניצה בת דודתי ורחל קרובת משפחתי.

המיתולוגי של גולדינג **בעל זנב**; קבוצת ילדים ונערים שעברה תהליכי חברות באי בודד, שהידרדרה למערכת יחסים כאוטית, מלאה בחיכוכים, חרמות ואף אסונות קשים, עם מנהיג דומיננטי שלילי. קבוצת של ילדים ובני נוער, הן במציאות הריאלית והן במציאות הווירטואלית, שאינם מצויים תחת פיקוח של מבוגר אחראי, עלולים להגיע למצב מפורר.

סיכום

"חרם ברשת" אינו מושג חדש בעליל: הוא תופעה נושנה שזכתה לפלטפורמה, לאמצעי חדש, משוכלל ומסוכן יותר. כי לפני הרשתות החברתיות והפיכת האינטרנט לתקשורת המונית, השיטות להטלת חרם בקרב בני נוער היו פשוטות יחסית גם אם לא פחות כואבות ומייסרות; מאמירות בוטות ועד התנכלות מאיימת, מפתק מעליב ועד כיתוב גרפיטי, אולי, בשירותי בית-הספר, שלא תמיד יצאו החוצה.

אולם בימינו, מחנכים והורים במיוחד אינם יכולים להתעלם מאפקט הרשתות החברתיות, ולהבין כי "גרפיטי" הסייברי לא נכתב על קרח ולא תמיד קל להסירו. מסתבר כי ניתן להסיר דף חרם ונאצה מאינטגרם והפייסבוק, וכן סרטון פוגעני ביו-טיוב, אך אין אפשרות כזו בווטסאפ, כמו גם קשה עד בלתי אפשרי להסיר קבוצה פוגענית שם. כיום, למצער, מיישמים אפליקציות שהופכות מקום מרכזי לחרם ולבריונות כמו Kakado ו-Blindspot שם קשה לאתר את הפוגעים ולסייע לנפגעים בהסרת הפגיעה ברשת. גם אפליקציות שיכולות להעלים תכנים תוך שניות, כדוגמת הסנאפצ'ט ("שיחה פוחה"), לשליחת תמונות, קטעי וידאו וכתוביות, החביבה על צעירים, הן צרה צרורה למשתמשים וכאב ראש למבוגרים. זאת משום שיישומון מתוחכם זה מאפשר שליחת תכני מין ("סקסטינג") בלא הכרה, או עכבות, בשליפה דוגמת "פגע וברח", עם צנזורה פנימית או חיצונית מינימלית. כן יש לציין כי גם עם הרשת תכנים פסולים מהרשת, חלקם או רובם מאוחסנים ונשמרים לדיראון אי-שם בשרת נידח כלשהו, לא ברור לשם מה. גם בעתיד אנו עלולים להיות נידונים לפגיעתן הקשה של טכנולוגיות הולכות ומתחכמות.

בימינו, אל להם, להורים ומחנכים, לשכוח כי בעוד שדור ההורים התפתח חברתית ראשית במצב של פנים-אל-פנים, ורק אחר כך הגיעו אליהם הטלפונים החכמים, הילדים בעשור האחרון נולדים לתוך מציאות מקוונת, וירטואלית ועליהם לפתח כישורים חברתיים בשני עולמות, בשתי ספרות. בנוסף, אל לאיש לבטל את העולם הווירטואלי ולראותו אך כמציאות מדומה, שולית וחולפת. שכן, מבחינת הילד המוחרם, ברשת למשל, זו המציאות העגומה שהוא נמצא בה, חווה אותה וסובל ממנה. מציאות עם גבולות פרוצים, חשופה לכל עבר, לנמען ולזר כאחד.

ולכן, התרופה למכה בלתי כתובה זו, היא פיקוח, בקרה ובעיקר - חינוך בנושא, אשר חייב להתחיל מוקדם, שהרי עבריינות הרשת חלחלה מטה לכיתות הנמוכות, ויסודותיה הקלסיים קיימים כאמור כבר בגן. יחד עם זאת, מעודד יהיה לדעת כי דחייה ותוקפנות חברתית, שקיימות באופן טבעי בגיל זה, מתרסנות בדרך כלל בהתערבות נכונה של הגנת או הסייעת, ואם הן יזכו לשיתוף פעולה נכון ושקול מצד ההורים, תהיה בכך ברכה לילדי הגן. בבית הספר אמורים המחנכים לעודד שיח רגשי בכיתה על אלימות ברשת והרגשות הנלווים. עליהם לדעת כי קשה לחזות ולאפיין פרופיל בדוק לנפגע ולפוגע, וכי הן "חזקים" והן "חלשים" הן מקובלים והן פחות מקובלים, יכולים להיות קרבנות לאלימות הסייבר. בכל מקרה עליהם לעבוד בנפרד עם התוקפן ועם הקרבן